

VAN-E SZABADSÁG ISTEN KORMÁNYZÁSA ALATT? A MOLINISTA NÉZŐPONT

SEBJAN FARKAS ZSOLT¹

Absztrakt

Az egyháztörténelem folyamán a keresztény teológusok mind Isten szuverenitását, mind az ember döntési felelősségét fontosnak tartották, azonban a két igazságot különböző módon értették, és különböző mértékben hangsúlyozták. Ez alapján a 16. századra két jelentős tábor alakul ki: az arminiánusok és a kálvinisták. Bizonyos teológusok azonban nem tudták elfogadni egyik rendszert sem, és új utakat kerestek ezzel a kérdéssel kapcsolatban. Többen közülük a molinizmus mellett döntöttek, amely Isten mindentudásának egy különös aspektusán alapuló filozófiai/teológiai rendszer. A molinizmus nevét Luis de Molináról (1535–1600), egy Katolikus reformátorról kapta, és Isten ún. köztes tudásán alapszik. A köztes tudás révén Isten nem csupán azt tudja, hogy egy szabad akarattal rendelkező személy mi mindent tehetne egy adott szituációban, hanem azt is, hogy az a személy pontosan mit tenne abban a szituációban. Ezen tudás alapján Isten megteremtette a világot, amelyben szuverén módon mindent Ő irányít, miközben az emberek szabad döntéseket hoznak. Más szóval, Isten a köztes tudása által olyan világot teremtett, melyben a felelősséggel felruházott teremtmények pontosan azt teszik szabadon, amit Ő előre meghatározott. A molinista teológusok szerint nézetük megvalósítja Isten szuverenitását és az ember szabadságának a Szentírás által kijelentett egyensúlyát.

Kulcsszavak: molinizmus, köztes tudás, predestináció, gondviselés, szabad akarat

1. Bevezetés

Amikor valaki hitre jut, akkor egy lelki újszülött naivitásával és örömeivel fogadja a beoltott ígét. Ahogy azonban telik az idő, minden hívő ember szembe találkozik bizonyos teológiai kérdésekkel, melyeket nem lehet egyszerűen lesöpörni az asztalról. Ezek a kérdések alkalmanként visszatérnek, és feszültséget okoznak a gondolkodásában; sőt kihathatnak az életvitelére is. Egy ilyen téma, mely többször előkerül lelkigondozási szituációkban is, Isten szuverenitásának és ebből fakadó gondviselő munkájának, valamint az ember szabad akaratának kapcsolata.² Ezzel kapcsolatban két fontos kérdés merülhet fel: „Hogy lehet szabad akaratom, ha Isten irányít mindent?” Vagy: „Hogyan valósíthatja meg Isten az akaratát a világban; sőt, hogyan ismerheti egyáltalán a jövőt, ha az emberek szabadon döntenek egy-egy kérdésben?” Az első gondolat túlhangsúlyozása extrém esetben fatalizmushoz vezethet. A fatalizmus azt sugallja, hogy ha mindent Isten irányít, akkor mindegy, hogyan él az ember, hiszen minden Isten akaratára, beleértve a bűnt is. Ez természetesen tarthatatlan álláspont a Szentírás alapján. Ha viszont valaki az emberi szabadságot hangsúlyozza túl, akkor könnyen olyan teológiai nézetre juthat, amely tagadja Isten jövőbeli ismeretét, vagyis Isten mindentudását. Ez a gondolkodás szintén ellentmond a Bibliának.³ Az előbbieket miatt tehát lényeges, hogy a hívőknek egészséges, kiegyensúlyozott látása legyen ebben a kérdésben.

¹ Sebjan Farkas Zsolt (sebjanfzsolt@gmail.com) Észak Karolinában, a Southeastern Baptist Theological Seminary-ban szerezte M.Div. majd később Ph.D. fokozatát. Jelenleg egy Baptista gyülekezet lelkipásztora, valamint Rendszeres Teológiát tanít a Szünergosz Bibliaiskolában

² Kosciuk 2010, 1.o.

³ Az egyik legnépszerűbb teológiai irányzat, mely ezt az elvet vallja, a „nyitott teizmus.” Bővebben angolul: <https://www.iep.utm.edu/o-theism/> Letöltve: 2019. augusztus 7.

Fontos hozzátenni, hogy mind Isten szuverenitása, mind pedig az ember felelőssége igazolható a Bibliából. Például Ézsaiás Könyve 46,9–10 különösen hangsúlyozza Isten szuverenitását: „Emlékezzetek az ősrégi dolgokra, mert én vagyok az Isten, nincs más, Isten vagyok, nincs hozzám hasonló! Előre megmondtam a jövőndöt, és régen a még meg nem történteket. Ezt mondom: Megvalósul tervem, mindent megteszek, ami nekem tetszik.”⁴ Ugyanezt az igazságot ismerte fel Jób, amikor így vallott Istennek: „Tudom, hogy mindent megtehetsz, és nincs olyan szándékom, amelyet meg ne valósíthatnál. Ki merné elhomályosítani az örök rendet tudatlanul? Azért mondtam, hogy nem értem. Csodálatosabbak ezek, semhogy felfoghatnám.” (Jób 42,2–3) Számtalan példát lehetne hozni mind az Ószövetségből, mind az Újszövetségből, amely megerősíti, hogy Isten szuverén Úr, aki aktívan irányítja a világ sorsát.

Ugyanakkor a Szentírás egészen végigvonul az a gondolat, hogy az ember szabadon dönthet az élete felől, és ezért jogosan felelősségre vonható. Mielőtt az izraeli nép belépett az ígért földjére, Mózes felolvastatta az átok és az áldás ígét az egész nép füle hallatára, és ezt mondta nekik: „Taníuul hívom ma ellenetek az eget és a földet, hogy előtökbe adtam az életet és a halált, az áldást és az átkot. Válaszd hát az életet, hogy élhess te és utódaid is! Szeresd az URat, a te Istenedet, hallgass szavára, és ragaszkodj hozzá, mert így élhatsz, és így lakhatsz hosszú ideig azon a földön, amelyet Istened, az ÚR esküvel ígért oda atyáidnak, Ábrahámnak, Izsáknak és Jákóbnak.” (5Móz 30,19–20) Jósué később hasonló döntés elé állította a népet (Józs 24,14–15), de Jézus és az apostolok is arra biztatták a hallgatóikat, hogy térjenek meg és higgyenek az evangéliumban. Mindez teljesen értelmetlen lenne, ha az embereknek nem lenne valamiféle szabad akarata. Tehát úgy tűnik, az Ige mind Isten szuverenitását mind az ember szabadságát tanítja, de be kell látni, hogy ezt a két fogalmat nagyon nehéz összeegyeztetni egymással.

A fenti dilemmának természetesen szótériológiai jelentősége is van, hiszen többféle vélemény alakult ki a kereszténységen belül azzal kapcsolatban, hogy az ember üdvösségre jutásában milyen szerepe van Isten szuverenitásának és az emberi szabad akaratnak. Az egyháztörténelem folyamán két jelentős tábor alakult ki ebben a kérdésben, melyek ma is fellelhetők a teológiai tanulmányokban. Az egyik oldal az emberi szabadságot hangsúlyozza, míg a másik Isten gondviselését és szuverenitását.⁵ Ez persze nem azt jelenti, hogy a két tábor teljesen figyelmen hagyja az ellentétes bibliai érveket, csak azt, hogy azokat bizonyos mértékben alulértékeli. Az arminianusok is hisznek Isten gondviselésében. Maga Arminiusz Jakab állítja, hogy az isteni gondviselés „megőrzi, szabályozza, irányítja és kormányozza egész mindenséget, és a világon semmi nem történik véletlenül.”⁶ Az egyetlen kikötés, amit Arminiusz tesz az, hogy Isten aktívan cselekszi a jót és saját szabad akaratából kifolyólag megengedi a gonoszt. Ezt azért mondja, hogy kihangsúlyozza, Istent nem lehet felelőssé tenni az emberek és a gonosz angyalok bűneiért. A hívők kiválasztásával kapcsolatban Arminiusz kijelenti, hogy az isteni kiválasztás az előrelátáson alapszik, vagyis Isten az örökkévalóságtól fogva előre tudta, hogy kik fognak mellette dönteni, és őket választotta ki az üdvösségre. Az isteni gondviselés ezen értelmezése különbözik a kálvinista nézettől, mert Arminiusz teológiai rendszerében a jövőbeli eseményeket nem csupán Isten, hanem bizonyos mértékben a szabad akaratú teremtények határozzák meg.

Ezzel szemben a kálvinista tábor tagjai azt állítják, hogy az ember szabad akarata nem korlátozhatja Isten szuverenitását. Nem tagadják ugyan a szabad akarat létezését, de másképp értelmezik azt, mint az arminianusok. Például R. C. Sproul, egy közismert kálvinista teológus, a következő kijelentést teszi, „Isten szabad. Én is szabad vagyok. Isten szabadabb, mint én. Ha az én szabadságom szembekerül Isten szabadságával, akkor én veszítek.”⁷

4 Ha másképp nincsen megjelölve, akkor a bibliai idézetek a Magyar Bibliatársulat 1990-es újfordítású Bibliájából származnak.

5 Ha az utóbbi évszázadokat nézzük, amikor ez a vita a mai formájában igazán kibontakozott, akkor az első nevezet Arminiusz Jakabnak tulajdonítják, és a követőit arminianusoknak nevezik; míg az utóbbi nézőpontot Kálvin János fogalmazta meg, akinek utódai lettek a kálvinisták.

6 Arminius 1986, 657–658. o. A cikk szerzőjének fordítása; a továbbiakban is, ha nincs másképpen jelölve.

7 Sproul 1986, 43.o.

Sproul, Szent Ágoston tanításait követve, különbséget tesz a szabad akarat („free will”) és az emberi szabadság („liberty”) között.⁸ Meglátása szerint a bűneset után az ember elveszítette szabadságát, de megmaradt a szabad akarata. Ez a bonyolultnak tűnő megfogalmazás tulajdonképpen azt jelenti, hogy az ember továbbra is szabadon hozhat döntéseket, de nincs szabadsága arra, hogy Istennek engedelmeskedjen. Másszóval, amikor Sproul azt állítja, hogy az embernek szabad akarat van, akkor nem azt érti alatta, hogy az ember szabadon dönthet a jó és a rossz között, hanem azt, hogy kényszer nélkül, szabadon cselekszi a rosszat.⁹

Vannak azonban olyan evangéliumi teológusok, akik nem elégszenek meg az előzőekben tárgyalt magyarázatokkal. Ők szeretnék az erőteljes isteni gondviselést megtartani, de nem értenek egyet az emberi szabad akarat kálvinista értelmezésével. Ilyen teológus többek között Alvin Plantinga, Thomas Flint, William Lane Craig, Kenneth Keatley, és mások. Azt tartják, hogy nem feltétlen kell az előző két teológiai rendszer között választani, mert van más lehetőség is, mint például az úgynevezett molinizmus, amely megoldást nyújthat az emberi szabad akarat és isteni szuverenitás közötti látszólagos ellentmondásra. Craig szerint a molinizmus az egyik leggyümölcsözőbb teológiai eszme, mert nemcsak azt magyarázza meg, hogyan tudhatja Isten a jövőt, ha léteznek szabad akaratú teremtények, hanem választ adhat az isteni gondviselés és az eleve elrendelés kérdéseire is.¹⁰

2. A molinizmus magyarázata

A molinizmus egy olyan filozófiai/teológiai rendszer, amely Isten mindentudásának egy különös aspektusán alapszik. A teória magyarázatához azonban szükséges kissé mélyebben megérteni az isteni gondviselés és az emberi szabad akarat fogalmát.

2.1 Gondviselés

Thomas Flint szerint a keresztények nagy része vonzónak tartja az erőteljes isteni gondviselés nézetét, mert hisznek abban, hogy Isten egy tökéletes lény, tehát tökéletes tudással, szeretettel, és erővel rendelkezik, melyek segítségével uralkodik a teremtett világ minden részlete fölött. Másszóval, a gondviselés azt jelenti, hogy Isten „tudatosan és szeretettel irányít minden egyes teremtényt érintő minden egyes eseményt azon cél felé, amit előre meghatározott.”¹¹ Az erőteljes gondviselés nézetének két fontos eleme van, ami kapcsolatos a molinizmussal: az isteni előrelátás és szuverenitás. Mivel Isten mindent tökéletesen előrelát, nincs olyan jövőbeli esemény, ami felől tudatlan vagy bizonytalan lenne. Soha nem kell B tervet készítenie, hogy felkészüljön a váratlan történésekre, és soha nem számol valószínűségekkel; számára a jövő abszolút biztos. Másrészt Isten abszolút értelemben vett szuverén Úr, aki aprólékos gonddal irányít mindent a világban. Ha ez nem lenne igaz, akkor Isten nem lenne képes betartani az ígéreteit és nem lehetne benne megbízni. A gondviselés egyik legszebb megfogalmazása a Westminsteri Hitvallás-ban található:

„Isten – minden dolgok nagy alkotója – minden teremtényt, cselekvést, dolgot a legnagyobbtól a legkisebbig fenntart, irányít, elrendel és kormányoz. E legbölcsebb és legszentebb gondviselését az ő tévedhetetlen eleve ismerése, akaratának szabad

8 Sproul 1997, 130–131. o.

9 Bár Kálvin árnyaltabban tárgyalja ezt a kérdést a műveiben, az Institutio II. könyv 2. fejezet 7. bekezdésében nagyon hasonló következtetésre jut, „Így az embert szabad akaratúnak nem azért fogják mondani, mivel szabad választása van a jó és rossz között, hanem mivel a rosszat készakarva cselekszi s nem kényszerből. Nagyon helyes beszéd. De ily csekélyke dolog fölé ugyan mért van biggyesztve oly büszke cím?” <https://palheidfogel.gportal.hu/gindex.php?pg=20114121&nid=3338954> Letöltve: 2019.10.29.

10 Craig 1987, 127. o.

11 Flint 1998, 76. o.

és változhatatlan tanácsvégezése alapján gyakorolja bölcsessége, hatalma, igazsága, jósága, és irgalma dicsőségének magasztalására.”¹²

Összefoglalva tehát, az erőteljes isteni gondviselés magába foglalja a jövőbeli dolgok tökéletes ismeretét és a világegyetem aprólékos irányítását.

2.2 Szabad akarat

Kenneth Keathley magyarázata szerint kétféle megközelítés létezik az emberi szabad akarral kapcsolatban: a determinizmus és a libertarianizmus. A determinizmus azt jelenti, hogy egy személy jelleme és körülményei teljes mértékben meghatározzák a döntéseit, vagyis egy adott szituációban tulajdonképpen csak egyetlen választási lehetősége van.¹³ A determinizmusnak két formája van: a kemény és a puha determinizmus. A kemény determinizmus szerint szabad akarat egyszerűen nem létezhet, mert az eleve ellentétes a determinizmus fogalmával. Persze a teológusok többsége elutasítja a kemény determinizmust, de vannak, akik azt állítják, hogy a puha determinizmus (vagy más szóval kompatibilizmus) összeegyeztethető a szabad akarral.¹⁴ Ők a szabad akarat fogalmát sajátosan értelmezik: számukra az nem más, mint a hajlam szabadsága. Ez azt jelenti, hogy az ember képes arra, hogy megtegye, amit akar, de nincs hatalma a hajlamai felett. Más szóval, „Az ember szabad arra, hogy úgy döntsön, *ahogy* akar, de nem szabad arra, hogy megválassza, *mit* akar.”¹⁵ A kompatibilizmus, vagy puha determinizmus ezen formája szerint tehát az emberi döntések mindig rögzítve vannak.¹⁶

Akik elutasítják a determinizmust, azok a szabad akaratot libertariánus módon értelmezik. Ez azt jelenti, hogy „az erkölcsi felelősséggel felruházott cselekvő személy bizonyos értelemben a saját döntéseinek [független] okozója.”¹⁷ Csakúgy, mint a determinizmus esetében, a libertarianizmusnak is van kemény és puha verziója. A legtöbb libertariánus keresztény elutasítja az elsőt, és az utóbbi mellett áll ki, mely nem azt állítja, hogy az ember mindenkor szabadon cselekszik, hanem csupán azt, hogy vannak olyan helyzetek az életben, amikor az ember döntései és cselekedetei valódi értelemben szabadok. A puha libertariánusok belátják, hogy az ember szabadsága korlátozott, de nem olyan mértékben, mint ahogy azt a kompatibilis tábor tagjai hiszik. Összegezve tehát, a kálvinisták és az arminianusok elutasítják a determinizmus és a libertarianizmus kemény fajtáit, és valamelyik puha verzióban hisznek. Értelemszerűen, a kálvinisták általában a determinizmus felé, míg az arminianusok a libertarianizmus felé hajlanak. Maga Molina, akiről a molinizmus a nevét kapta, az ember szabadságát libertariánus módon értelmezte. Úgy gondolta, hogy a Szentírás tanítása szerint a bukott embernek (is) libertariánus szabad akarata van, vagyis szabadon dönthet az üdvössége tekintetében és egyéb szellemi kérdésekben.¹⁸ Ugyanígy, a molinizmus hívei a szabad akaratot mindig libertariánus értelemben veszik. Szerintük ennek a gondolkodásnak az egyik legnagyobb előnye, hogy az ember erkölcsi felelősségének a ténye nagyobb összhangban van a libertariánus, mint a kompatibilista nézőponttal.

12 Westminsteri Hitvallás, 5.1. Internet, <http://www.reformatus.net/westminsteri-hitvallas>. Letöltve: 2019. augusztus 14.

13 Keathley 2010, 6. o.

14 A kálvinista teológusok egy része ezt vallja.

15 Keathley 2010, 68. o. Vagyis, az ember szabad arra, hogy kívánsága szerint döntsön, de nem szabad arra, hogy megválassza a kívánságait. Kiemelés eredeti.

16 Keathley 2010, 69. o.

17 Keathley 2010, 69. o.

18 MacGregor 2007, 21. o.

2.3 Köztes tudás (*scientia media*)

A molinizmus nevét Luis de Molináról (1535–1600) kapta, aki Katolikus teológus és spanyol Jezsuita volt. 1571-ben teológiai doktori címet szerzett az Evora egyetemen, és több évet azzal töltött, hogy megpróbálja összehangolni az emberi szabad akaratot az isteni kegyelemmel, előrelátással, gondviseléssel és predestinációval. Véleménye szerint a reformátorok hibáztak, amikor az ember szabad akaratát tagadták, hogy fenntartsák az isteni szuverenitás tanát. Molina azt állította, hogy Isten egy különleges típusú tudás birtokában van, amely segíthet megmagyarázni és kiegyensúlyozni az ember szabad akaratának és Isten szuverenitásának a kapcsolatát. Ezt ő *köztes tudásnak* (*scientia media*) nevezte el.¹⁹

A *köztes tudás* megértéséhez szükséges különbséget tenni időbeli és logikai elsőbbség között. Az időbeli elsőbbség egyszerűen azt jelenti, hogy valamely esemény egy másik eseménynél hamarabb következik be. A logikai elsőbbségnek viszont semmi köze az időhöz. Ha egy dolog logikai elsőbbséget élvez egy másik dologgal szemben, az egyszerűen azt jelenti, hogy az magyarázatul szolgál a másik számára.²⁰ A molinizmus hívei azt tartják, hogy Isten tudásának három logikai szintje, vagy momentuma van. Ez nem jelenti azt, hogy ezek a momentumok időben egymás után következnek, hiszen Isten mindig egyidejűleg tud mindent, hanem azt jelenti, hogy logikai momentumok egymáson alapulnak.

Az első momentum Isten *szükségszerű tudása*, vagyis az a tény, hogy Isten tudatában van minden szükségszerű igazságnak. Egy példa erre a fajta tudásra a logikai törvények rendszere. Ezek a törvények nem függenek Isten akaratától, hanem azért igazak, mert Isten jelleméből fakadnak.²¹ Ugyanígy Isten *szükségszerű tudásának* része az, hogy Isten ismer minden elképzelhető lehetőséget. William Lane Craig magyarázata szerint, „Ő [Isten] ismeri az összes lehetséges személyt, akit megteremthetne, az összes lehetséges körülményt, amelybe belehelyezhetné őket, az összes lehetséges cselekedeteiket és reakcióikat, és az összes lehetséges világot vagy világrendet, amit megteremthetne.”²² Fontos még leszögezni azt, hogy Isten *szükségszerű tudása* logikailag megelőzi azt a (szabad) döntését, hogy megteremti a világot.²³

Kicsit előre szaladva, Isten tudásának egy későbbi momentuma a *szabad tudása*, ami által tökéletesen ismeri a tényleges világot, amiről eldöntötte, hogy megteremti. Ez természetesen magába foglalja a jövőbeli dolgok tökéletes ismeretét is. *Szabad tudásnak* nevezik, mert Isten szabad teremtői akaratán alapszik. Amikor Isten eldöntötte, hogy megteremti a világot, akkor ezzel azt is meghatározta, hogy mely állítások lesznek igazak és hamisak ebben a világban. Ha egy másik világot teremtett volna, akkor bizonyos állítások, amik most igazak, hamisak lennének, és fordítva. Ha például Isten egy olyan világot teremt, amelyben Molina nem létezik, akkor a Molinával kapcsolatos összes igaz állítás hamis lenne. Tehát az, hogy Isten tudásának harmadik momentumában mely állítások igazak vagy hamisak, attól függ, hogy melyik lehetséges világról döntött úgy, hogy megteremti.²⁴ Isten *szabad tudása* tehát posztvolucionális, vagyis logikailag későbbi, mint az az elhatározása, hogy megteremt egy világot, ezért *szabad tudásának* tartalma tulajdonképpen feltételes (akaratától függő) igazságok halmaza.²⁵ Molina azt állította, hogy Isten szükségszerű tudása és szabad tudása között helyezkedik el Isten köztes tudása. Ez a tudás lehetővé teszi, hogy Isten „tévedhetetlenül tudja, hogy a szabad akaratú teremtmények mit tennének egy-egy adott szituációban.”²⁶ Craig a következő magyarázatot adja:

19 MacGregor 2007, 14–15. o.

20 Craig 1987, 127. o.

21 Craig 1987, 129. o.

22 Craig 1987, 127. o.

23 Flint 1998, 38. o.

24 Craig 1987, 129. o.

25 Flint 1998, 39. o.

26 Keathley 2010, 5. o.

Például, [Isten] tudja, hogy Péter, ha bizonyos helyzetbe kerülne, háromszor megtagadná Krisztust. A természetes [vagy szükségszerű] tudása alapján Isten az első momentumban tudta az összes lehetséges dolgot, amit Péter *tehetne*, ha ilyen helyzetbe kerülne. De most a második momentumban azt is tudja, hogy Péter valójában mit választana szabadon ebben a helyzetben. Ez nem azért van, mert Péter a körülményei által determinálva lenne, hogy így cselekedjen. . . . Isten tudása Péterről ebben az esetben nem egyszerű előre tudás. Mert lehetséges, hogy Isten úgy dönt, nem helyezi be Pétert ebbe a szituációba, vagy akár nem is teremti meg őt. A köztes tudás tehát, csakúgy, mint a természetes [vagy szükségszerű] tudás, logikailag elsőbbséget élvez Isten azon döntésével szemben, hogy megteremt egy világot.”²⁷

A feltételes módú igéket, melyek kifejezik, hogy egy teremtmény mit tenne egy adott helyzetben, úgy is nevezik, hogy a „teremtényi szabadság alternatívái.” (TSZA)²⁸

Most már minden részlet készen áll a molinizmus felvázolásához. A molinizmus szerint az első logikai momentumban Isten ismeri az összes lehetséges világot. A második momentumban tudja, melyek azok a világok amelyek aktualizálhatók, hiszen a teremtnyek szabad döntései bizonyos mértékben leszűkítik a lehetséges világok sorát. Ezek után döntést hoz, hogy melyik világot teremti meg. Tehát Isten tudásának a logikai sorrendje a következőképpen alakul:

- Első momentum: Isten *természetes tudása*
- Második momentum: Isten *köztes tudása*
- Harmadik momentum: Isten szabadon dönt, hogy megteremti a világot
- Negyedik momentum: Isten *szabad tudása*²⁹

A logikai momentumok megértésében segíthet egy másfajta megfogalmazás. E szerint Isten a természetes tudása révén tudja, hogy egy személy mi mindent tehetne egy adott szituációban; köztes tudása révén tudja, hogy az a személy valójában mit tenne abban a szituációban, és szabad tudása révén tudja, hogy az a személy tulajdonképpen mit fog tenni. Vagyis logikai értelemben Isten először ismeri az összes lehetséges világot, majd az összes megvalósítható világot, végül pedig a ténylegesen megvalósított világot. A molinisták úgy hiszik, hogy ez a teória megoldja az isteni gondviselés és az emberi szabad akarat problémáját. Flint a következőképpen érvel,

Isten tökéletesen előre látja, hogy teremtményei hogyan fognak viselkedni, és teljesen irányítása alatt tarja a cselekedeteiket abban az értemben, hogy amit tesznek, az vagy az Ő konkrét akarata, vagy megengedi őket. Mégis, mivel az a tudás, mely [Istennek] ezt a jövőbe látását és szuverenitását realizálja, nem Isten szabad tevékenységének a terméke, cselekedeteink valóban szabadok maradnak, nem pedig az isteni elhatározás robotszerű következményei lesznek.³⁰

Bár az emberek szabadon döntenek a cselekedeteik felől, végeredményben mégis Isten kezében marad az irányítás, mert Ő választja ki, hogy az összes lehetséges világ közül melyiket teremti meg. Isten a *köztes tudása* által azt a világot fogja megteremteni, amelyben a felelősséggel felruházott teremtmények pontosan azt fogják tenni *szabadon*, amit Ő előre meghatározott.

27 Craig 1987, 130. o. A jelen esszében a *természetes tudás* és a *szükségszerű tudás* szinonimaként van használva.

28 Angolul: *counterfactuals of creaturely freedom* (CCF). Ld. Martin 2010, 97. o.

29 Craig 1987, 130. o. E mellett Flint 1998, 42. oldalon hasznos táblázatot készít Isten háromféle tudásáról. E szerint Isten *természetes tudása*: prevolucionális, szükségszerű, független Isten szabad akaratától; *köztes tudása*: prevolucionális, feltételes, független Isten szabad akaratától; és *szabad tudása*: posztvolucionális, feltételes, függ Isten szabad akaratától.

30 Flint 1998, 42. o.

3. Bibliai alapok

Ezen a ponton talán felmerülhet az olvasóban, hogy ezeknek a filozófiai fejtegetéseknek mi köze a Bibliához. Molina is tudatában volt ennek a felvetésnek, és megjelölt több bibliai részt is, ami szerinte alátámasztja Isten *köztes tudásának* a tényét.³¹ Az első történet Sámuel első könyvében található, amikor Dávid Keíla városában tartózkodott és megkérdezte az Urat, hogy a város lakói ki fogják-e szolgáztatni őt Saulnak:

„De megtudta Dávid, hogy Saul rosszat forral ellene. Ezt mondta Ebjátár papnak: Hozd ide az éfódot! És ezt mondta Dávid: URam, Izráel Istene! Azt a hírt hallotta szolgád, hogy Saul ide akar jönni Keílába, hogy elpusztítsa miattam a várost. Kiszolgáztatnak-e neki Keíla polgárai? Idejön-e Saul, ahogyan szolgád hallotta? URam, Izráel Istene, jelentsd ki szolgádnak! Az ÚR így felelt: Idejön. Akkor ezt kérdezte Dávid: Kiszolgáztatnak-e engem és embereimet Saulnak Keíla polgárai? Az ÚR így felelt: Kiszolgáztatnak. Elindult tehát Dávid mintegy hatszáz emberével, kivonult Keílából, és mentek, amerre mehettek. Amikor jelentették Saulnak, hogy Dávid elmenekült Keílából, lemondott arról, hogy ellene vonuljon.” (1Sám 23,9–13)

Amikor Isten igenlő választ ad mindkét kérdésére, Dávid úgy dönt, hogy elmenekül a városból. De ebből úgy tűnhet, hogy ebben az esetben Isten szava nem teljesedett be. Mivel a Biblia világosan és folyamatosan kijelenti, hogy Isten nem téved és nem hazudik, a legvalószínűbb magyarázat erre a kérdésre az, hogy Isten nem a *szabad tudását* (előrelátását) osztotta meg Dáviddal, hanem a *köztes tudását*. Vagyis Isten azt mondta Dávidnak, hogy ha ott *maradna* a városban, akkor a lakói kétségkívül *kiadnák* őt. Dávid ezt pontosan így értette, mert el is menekült. Egy másik fontos biblia részben Jézus megfedd bizonyos városokat, mert nem tértek meg:

„Akkor azokat a városokat, amelyekben legtöbb csodája történt, feddeni kezdte, mert nem tértek meg: »Jaj neked, Korazin! Jaj neked, Bétsaida! Mert ha Tíruszban és Szidónban történtek volna azok a csodák, amelyek nálatok történtek, régen megtértek volna zsákban és hamuban! Sőt mondom nektek: Tírusznak és Szidónnak elviselhetőbb sorsa lesz az ítélet napján, mint nektek. Te is, Kapernaum, talán az égig emelkedsz? A pokolig fogsz levettetni! Mert ha Sodomában történtek volna azok a csodák, amelyek benned történtek, megmaradt volna a mai napig. Sőt mondom nektek, hogy Sodoma földjének elviselhetőbb sorsa lesz az ítélet napján, mint neked. «” (Mt 11,21–24)

Ebben a szakaszban szintén úgy tűnik, hogy Jézus a *köztes tudását* használta, hogy megfeddje Bétsaida és Korazin városokat. Még több példát is fel lehetne hozni, amelyek Isten *köztes tudásának* a lehetséges tényére utalnak, azonban több teológus is felhívja a figyelmet, hogy ezek az igék nem *egyértelmű* bizonyítékok ilyen nemű tudás létezésére.³² Azt mindenesetre biztonsággal ki lehet mondani, hogy a molinizmus alapját képező *köztes tudás* nem ellentétes a Bibliával; sőt, számos ige alátámaszthatja azt.

4. A molinizmus előnyei

A molinizmus hívei szerint a *köztes tudás* fogalma számos kérdésben alkalmazható. Például Craig szerint a *köztes tudás* segítségével Isten jövőbeli tudása, gondviselése, és eleve elrendelése olyan módon magyarázható, mely összeegyeztethető az emberi szabad akarattal. Miután a legnagyobb jóindulattal elolvastuk brit és az amerikai modern teológusok, szellemi újítók munkáit, valóban arra a következtetésre kell jutnunk, hogy

31 Angolul: *counterfactuals of creaturely freedom* (CCF). Ld. Martin 2010, 97. o.

32 Martin 2010, 105. o.; Flint 1998, 41. o.

a modernizmus lényegénél fogva az a szofizmus, amiről Pál beszél az 1Kor 1,19–22-ben, a Róm 1,22-ben, a Kol 2,8-ban és az 1Tim 6,20-ban.³³ Mivel az isteni gondviselés molinista értelmezéséről már szó esett, érdemes foglalkozni az isteni előre tudással.

4.1 Előre tudás

A Biblia világosan tanítja, hogy Isten teljes tudással rendelkezik a teremtett világ múltját, jelenét és jövőjét illetően.³⁴ E mellett, mint láttuk, úgy tűnik, hogy a Szentírás feltételezi bizonyos mértékű emberi szabad akarat létezését. Ez a két tény látszólag ellentmond egymásnak, és az egyháztörténelemben kialakult teológiai rendszerek különböző módon igyekeztek ezt feloldani. Vannak közöttük olyanok, melyek ellentmondanak a Biblia kijelentésének (pl. nyitott teizmus, fatalizmus), de vannak olyanok is, melyek legitim opciók. Az egyik ilyen opció a kálvinizmus, mely szerint Isten azért tud előre minden eseményt, mert Ő az, aki azokat aktívan elrendeli. A molinisták azonban ezzel nem értenek egyet, és más megoldást ajánlanak Isten előre tudása és az emberi szabad akarat problémájára.

Craig szerint Isten előre tudása nagyszerűen magyarázható Isten *köztes tudása* és szabad akarata segítségével. Az egyik könyvében ezt írja:

„*Köztes tudása* segítségével Isten tudja az összes lehetséges világot, melyet megteremthet, és azt is tudja, hogy mit tenne egy-egy szabad teremtmény a különböző helyzetekben ezekben a lehetséges világokban. Például Isten tudta, hogy ha Péter létezne, és egy adott szituációba lenne helyezve, akkor háromszor megtagadná Krisztust. Szabad akarata által Isten úgy döntött, hogy megteremti az egyik ilyen lehetséges világot. Azáltal, hogy Isten tudja az összes lehetséges világot, melyet megteremthet, és úgy dönt, hogy az egyiket meg is teremti, Isten előre tudja, hogy mi fog történni, vagyis van előre tudása. Például, mivel Isten tudja, hogy Péter háromszor megtagadná Krisztust bizonyos szituációban, Isten pontosan tudja mit fog Péter szabadon cselekedni. Tehát köztes tudása és teremtő akarata alapján Isten előre tudja a jövőbeli szabad cselekedeteket.”³⁵

Így Isten tévedés nélkül, tökéletesen tudja a jövőt, beleértve az emberek gondolatait, szándékait és cselekedeteit, úgy, hogy közben meghagyja teremtményei szabad akaratát.

4.2 Eleve elrendelés

Előfordul, hogy teológusok a molinizmust az arminianizmus egy rejtett formájának tartják,³⁶ de ez nem fedti a teljes valóságot. Maga Molina például teljesen más állásponton van a predestinációval kapcsolatban, mint Arminiusz. A Római levél 9. fejezetének magyarázatában Molina kifejti, hogy az a tény, miszerint Isten előre tudja, kik fognak a jövőben hinni és kik nem, nem lehet alapja az eleve elrendelésének. Molina ragaszkodik hozzá, hogy „szuverén akaratán kívül semmilyen más okot nem hozhatunk fel arra vonatkozóan, hogy Isten miért részesít előnyben egy megteremthető világot a többivel szemben.”³⁷ Azáltal, hogy Isten szabadon eldönti, melyik lehetséges világot fogja megvalósítani, egyeseket örök életre, másokat pedig örök kárhozatra választ ki. Molina szerint Isten megvalósíthatott volna egy olyan világot, melyben azok, akik e mostani a világban üdvözülnek, elvesztek volna, és fordítva. Sőt, teremthetett volna akár egy olyan világot is, melyben mindenki üdvözül, vagy amiben mindenki elkárhozik. Fontos megjegyezni, hogy Molina számára mindez nem

33 Craig 1987, 133. o.

34 Néhány példa: Ézs 41,21–24, 44,6–8, 46,9–10; Zsolt 139,1–6, ApCsel 2,23–24, 15,8, Róm 8,28–30; 1Pt 1,1–2; etc.

35 Craig 1987, 133. o.

36 MacGregor 2007, 64.

37 MacGregor 2007, 67–68.

jelenti azt, hogy az Isten által megvalósított világban levő körülmények határoznák meg ki fog üdvözülni és ki nem. E helyett, „Isten tökéletesen ismeri az összes megteremthető ember személyiségét, így pontosan tudja, hogy ha megteremt valakit, akkor az mit fog szabadon választani.”³⁸ Molina tehát úgy hitte, hogy Isten *köztes tudásának* segítségével sikerült összehangolnia a predestináció és a libertariánus szabad akarat tanát.

Felmerülhet azonban néhány kérdés a molinizmus és az eleve elrendelés viszonyával kapcsolatban. Először is, amikor Isten szuverén akarata által eldönti, hogy megteremt egy világot, akkor *köztes tudása* által tudja, kik fogják szabadon elfogadni az evangéliumot, és kik fogják szabadon elutasítani azt. De kérdés marad, hogy a teremtés menetében mi az egyes isteni elhatározások logikai sorrendje? Más szóval, Isten először kiválaszt bizonyos embereket az üdvösségre, azután a *köztes tudása* segítségével megvalósítja a szükséges körülményeket, hogy azok a személyek valóban meg is térjenek, vagy éppen fordítva; Isten elhatározza, hogy megteremt egy bizonyos világot, és azután előre látva, hogy kik fogják szabadon elfogadni az evangéliumot, kiválasztja őket? Az első esetben a molinizmus a feltétel nélküli kiválasztás tanát vallja, mint a kálvinizmus, míg a második esetben inkább az arminianus szotériológiához válik hasonlóvá. A molinista teológusok között mind a két irányzat előfordul.³⁹

Egy másik kérdés, hogy az emberek szabad döntésen alapuló cselekedetei olyanok-e, hogy Isten mindig el tudja érní az előre meghatározott célját? Vagyis igaz-e minden emberre, hogy léteznek olyan helyzetek, amiben egyféleképpen döntenének, és más helyzetek, amiben másképpen döntenének ugyanabban a kérdésben? Craig szerint ez a hipotézis nem igaz. Szerinte inkább indokolt azt feltételezni, hogy a legtöbb ember, aki nem fogadja el Krisztust, olyan állapotban van, amit ő „világtól független kárhozat”-nak (*transworld damnation* [TWD]) nevez.⁴⁰ Ez egyszerűen ezt jelenti, hogy ezek az emberek bármilyen körülmények közé lennének is helyezve, minden esetben (szabadon) elutasítanák Krisztust.⁴¹

A világtól független kárhozat tana persze erősen vitatható.⁴² Kirk R. MacGregor egyenesen azt állítja, hogy ez a fogalom ellentmond a Szentírásnak. Azt az ígérest idézi, amelyben Jézus inti Korazin és Bétsaida lakóit, mert nem tértek meg, bár sok csodát tett közöttük. Jézus azt is mondja nekik, hogy ha Tíruszban és Szidónban történtek volna ezek a csodák, akkor azok a városok megtértek volna.⁴³ Ebből az igéből úgy tűnik, hogy bár Tírusz és Szidón a jelenlegi világban elkárhozott, de egy másik világban, ahol a körülmények mások lettek volna, üdvözültek volna. MacGregor szerint ez világosan megcáfolja a világtól független kárhozat eszméjét. Ez azonban túlságosan erős állítás, mely ráadásul egyetlen ígéreszen alapszik. A legtöbb, ami kimondható a Biblia alapján, hogy van legalább két város, melyre nem igaz a világtól független kárhozat tana. A kérdés azonban megmarad, hogy vannak-e olyan személyek, akik bármely lehetséges világban elutasítanák Krisztust?

A fentiekén kívül még több terület is van, ahol a molinizmus tana hasznos lehet. Például Keathley szerint a *köztes tudás* fogalma segíthet megmagyarázni, hogyan tudja Isten irányítani a világot anélkül, hogy okozója lenne az emberek által elkövetett gonoszságoknak és bűnöknek.⁴⁴ Mint láttuk, a molinizmus szerint Isten mindentudása és szuverén akarata által kormányozza a világot, meghagyva az emberek libertariánus értelemben vett szabad akaratát.⁴⁵ Mivel az emberek szabadon követnek el bűnöket, ők maguk felelősek értük,

38 MacGregor 2007, 67–68.

39 A feltétel nélküli kiválasztás tanát vallja többek között maga Molina is, de ugyanígy gondolkodik Timothy John Martin is, egy mai teológus. A jelen írásban szereplő molinista teológusok nagy része azonban a feltételes kiválasztásban hisz.

40 VanArragon 2001, 240. o.

41 Craig 2005, 359. o. Craig természetesen feltételezi, hogy az embereknek libertariánus szabad akarata van.

42 MacGregor 2007, 68. o.

43 Mt 11,21–24

44 Keathley 2010, 141–152. o.

45 Feltéve persze, hogy mindig léteznek olyan körülmények, melyekben egy adott személy pontosan azt teszi

nem pedig Isten.⁴⁶ E mellett egyes molinista teológusok a *köztes tudás* fogalmát gyümölcsözőnek tartják többek között a Biblia tévedhetősége kérdésében, valamint a pápai tévedhetetlenség, a próféciák, a megválaszolatlan imák, a gonosz problémája (*problem of evil*), és a szotériológiai exkluzivizmus témakörökben is.⁴⁷

5. Főbb kritikák a molinizmussal szemben

5.1 A megalapozottság ellenvetés

Bár a megalapozottság ellenvetés erősen filozofikus megközelítést feltételez, a szakirodalomban messze-menően ez a leggyakoribb ellenvetés a molinizmussal szemben. Mint láttuk, a molinizmus azt állítja, hogy Isten a mindentudása által tökéletesen irányítása alatt tartja a teremtett világot. Mindentudásának lényeges része a *köztes tudás*, mely által pontosan ismeri a teremtényi szabadság alternatíváit (TSZA).⁴⁸ Isten *köztes tudását* használva eldönti, mely teremtényeket és körülményeket fogja megteremteni. Mivel azonban, mint láttuk, a *köztes tudás* feltételes, és prevolucionális (logikailag előbb van, mint Isten döntése, hogy megteremti a világot), honnan tudhatjuk, hogy valóban igaz? Más szóval, mi garantálja, vagy mi alapozza meg az Isten *köztes tudásában* szereplő állítások igazságát?

Maga Flint is belátja a kérdés fontosságát, és igyekszik megvizsgálni a lehetséges kandidátusokat, melyek alapként szóba jöhetnek. Az első nyilvánvaló jelölt, maga Isten. Ha azonban Isten lenne a TSZA alapja, akkor Ő döntené el, hogy pontosan mely alternatívák lesznek igazak, és így nem létezne libertariánus szabadság. Ez azonban elfogadhatatlan egy molinista számára. Ezután Flint megvizsgál más lehetséges alapokat is, de egyiket sem találja megfelelőnek. Végül arra a következtetésre jut, hogy maga a felvetés rossz, mert semmi nem okozza a TSZA igazságát, vagyis nincs olyan alap, ami miatt a TSZA-t igazzá lehetne nyilvánítani.⁴⁹ Sok írás született ebben a témában, de a kérdést ez ideig nem sikerült megnyugtatóan megoldani. Ez a tény azonban nem készíti a molinizmus híveit arra, hogy feladják álláspontjukat. A molinista teológusok továbbra is kijelentik, hogy jobban hisznek a TSZA igazságában, mint egy megalapozó tényező szükségességében.⁵⁰

5.2 A fatalizmus ellenvetés

Vannak, akik úgy érvelnek, hogy Istennek jövőbeli szabad cselekedetekre vonatkozó tévedhetetlen tudása filozófiai értelemben szükségszerűvé teszi azokat a cselekedeteket. Más szóval, mivel Isten bizonyosan tudja, hogy valaki mit fog tenni egy adott pillanatban, annak a személynek nincs szabadsága arra, hogy másképp döntsön. A szabad akarat csupán egy illúzió; ami történik, annak szükségszerűen meg kell történnie; semmit nem tehetünk ellene. Ezt az elvet fatalizmusnak nevezik. A molinisták szerint viszont a teológiai fatalizmus összekeveri a bizonyosságot a szükségszerűséggel.⁵¹ Csupán az, hogy egy esemény bizonyosan megtörténik, nem teszi azt szükségszerűvé.

Például, ha Isten előre tudja, hogy valaki (nevezzük Jánosnak) le fogja nyírni a fűvet, az nem jelenti azt, hogy János nem dönthetett volna másképp. János szabad arra, hogy ezt ne tegye meg, de akkor Isten előre tudásának tartalma az lenne, hogy János nem nyírja le a fűvet. Craig érvelése szerint, „[Valójában] az a tény képezi

szabadon, amit Isten előre meghatározott.

46 Itt meg kell jegyezni, hogy a puha determinizmus hívei sem teszik Istent felelőssé az emberek bűneiért, ezért kérdéses, hogy mekkora „előnye” van ebben a kérdésben a molinizmusnak.

47 Craig 1999, 45–82. o.; Flint 1998, 179–250. o.; Hasker, Basinger, Dekker, eds. 2000, 181–298.

48 Vagyis, hogy egy teremtény mit tenne egy adott szituációban.

49 Flint 1998, 125.

50 Jensen 2008, 139. o.; Craig 2001, 348. o.

51 Keathley 2010, 31. o.

Isten előre tudásának alapját, hogy János le fogja nyírni a fűvet... Isten előre tudása *időben* megelőzi János fűnyírását, de a fűnyírás *logikailag* megelőzi Isten előre tudását.⁵²

5.3 A körülmények determinizmusa

Travis James Cambell hasonló kihívás elé állítja a molinizmust a „Middle Knowledge: A Reformed Critique” című cikkében. Érvelését a molinizmus szuverenitás értelmezésének felvázolásával kezdi, „Például Péter döntésével kapcsolatban, hogy megtagadja Krisztust, a *köztes tudás* képviselői ragaszkodnak hozzá, hogy Isten, tudva, hogy melyek azok a körülmények, melyekben Péter (ha bele lenne helyezve) úgy döntene, hogy megtagadja Krisztust, Pétert pontosan ezekbe a körülményekbe helyezi bele.”⁵³ Ezután Cambell felteszi a kérdést, „Pontosan mi az a dolog ezekben a körülményekben, ami Pétert befolyásolta, hogy úgy döntjön, ahogy döntött?”⁵⁴ Ha a válasz az, hogy „semmi,” akkor az a mondat, hogy „Isten tudta Péter milyen körülmények között tagadná meg Krisztust” irreleváns, hiszen Péter körülményei egyáltalán nem befolyásolták őt. Ha azonban a válasz az, hogy „Van valami a körülményekben, ami befolyásolta Pétert, hogy úgy döntjön, ahogy döntött” akkor a körülmények válnak meghatározó tényezővé Péter döntésében, nem pedig maga Péter.⁵⁵ E cikk írója ez ideig nem talált molinista választ a szakirodalomban erre az ellenvetésre, azonban egy molinista teológus felvethetné, hogy különbséget kell tenni befolyásolás és determinizmus között. Csupán az, hogy a körülmények befolyásolnak egy döntést, még nem jelenti azt, hogy meg is határozzák. Valakire lehetnek befolyással a körülményei, de az a személy eldöntheti, hogy enged-e a befolyásnak, vagy nem.⁵⁶

5.4 Korlátozott szuverenitás ellenvetés

Bár a molinisták kijelentik, hogy erőteljes isteni szuverenitásban hisznek, a molinizmusban a megteremthető világok halmazát, és ezzel Istennek a világ feletti irányítását, a teremtett lények szabad döntései korlátozzák. Robert Merrihew Adams szerint, „Természetesen vannak olyan helyzetek, amiket Isten ilyen módon nem tud elérni – mégpedig adott teremtmények adott cselekedetei olyan körülmények között, melyekben azok a teremtmények ezeket nem tennék.”⁵⁷ Ez a tény ellentétesnek tűnik az erőteljes szuverenitás elvével. A „világtól független kárhozat” gondolata pedig csak még tovább bonyolítja ezt a kérdést, hiszen ha valaki „világtól független kárhozat” állapotában van, akkor Istennek nincs hatalma üdvözíteni őt.

Erre az ellenvetésre válaszolva a molinisták elismerik, hogy Isten világ feletti irányításának vannak korlátai, de szerintük ez nem befolyásolja döntően a szuverenitását. Egyrészt igaz, hogy Isten nem valósíthatja meg, hogy valaki szabadon azt válassza, amit nem választana egy meghatározott szituációban. Ez azonban nem korlátozza Őt akarata megvalósításában, mert teremthet olyan körülményeket, melyekben az adott személy az ellenkezőjét választaná. Ami pedig a „világtól független kárhozat” lehetőségét illeti, Timothy John Martin a disszertációjában igyekszik kimerítő választ adni erre a kérdésre. Elismeri, hogy valaki a következőképpen érvelhetne a molinizmus ellen: „Ha Isten egy olyan világot akar teremteni, amiben [pl.] Elemér *E* körülmények között úgy dönt, hogy sajtortát eszik *t* időpontban, de nincs olyan kapcsolódó TSZA, amely igaz lenne [vagyis, nincs olyan lehetséges világ, amelyben ez előfordulhat], akkor Istennek nincs szabadsága arra, hogy egy ilyen világot válasszon – tehát a szuverenitása korlátozott.”⁵⁸ Azonban Martin kijelenti, hogy Isten képes olyan világot teremteni, melyben Elemér „kompatibilis” szabad akarat által úgy dönt, hogy megeszi a sajtortát. Más szóval, Isten ideiglenesen felfüggesztheti valakinek a libertariánus szabadságát azáltal, hogy megváltoz-

52 Craig 1987, 73–74. o. A kiemelés eredeti.

53 Campbell 2006, 19. o.

54 Campbell 2006, 19. o.

55 Campbell 2006, 20. o.

56 Feltéve, hogy létezik libertariánus szabad akarat.

57 Adams 1991, 344. o.

58 Martin 2010, 103. o.

tatja az adott személy szívét, gondolatait és akaratát. Ez nem teszi semmissé a libertariánus szabadság eszméjét, hiszen a puha libertarianizmus, amiben a molinisták hisznek, egyszerűen azt jelenti, hogy bizonyos emberi döntések és cselekedetek valódi értelemben szabadok.

6. Konklúzió

A molinizmus persze más kérdéseket is felvet, de ezekkel nincs lehetőség a mostani cikk keretében foglalkozni. Fontos megjegyezni azonban, hogy a molinista szakirodalom igyekszik mindezekre a kérdésekre hiteles választ adni.⁵⁹ Hogy a molinizmus valóban megoldást nyújt-e az isteni gondviselés és az emberi szabad akarat problémájára, azt döntse el az olvasó. Ha nincs is meggyőző, az vitathatatlan, hogy a molinizmus, mint lehetséges teológiai rendszer, megbontja a kálvinizmus és arminianizmus status quo-ként emlegetett szotériológiai dichotómiáját, és bemutatja, hogy e két megközelítésen kívül létezhetnek más lehetséges magyarázatok is.

Végezetül valaki talán jogosan mondhatná, hogy a molinizmus által felvetett kérdések inkább filozófiai, mint teológiai jellegűek, ezért nem érdemes túl sok időt szánni rájuk. Fontos azonban megjegyezni, hogy a keresztény filozófia és teológia nincs olyan messze egymástól, mint azt egyesek hiszik. Elég, ha az egyháztörténetben a Szentháromság tanának kialakulására gondolunk, ahol a tant úgy kellett a keresztény teológusoknak megfogalmazni, hogy az akkori kor filozófiai miliójében élő emberek megértsék. Jézus azt parancsolta híveinek, hogy „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből.” (Mt 22,37) A jelen írás ezt a célt próbálta megvalósítani, különös tekintettel az elmére. A cikk írójának reménye, hogy ez a téma felkeltette az olvasó érdeklődését, és akár kritikusan, akár egyetértően (vagy a kettőt kombinálva) tovább gondolja az itt leírtakat, és ennek eredményét tudja majd hasznosítani a tanítói és a pásztori szolgálatban.

7. Irodalomjegyzék

- Adams, R. M. (1991): *An Anti-Molinist Argument. Philosophical Perspectives*, 5, 343–53.
- Anderson, M. B. (2011): *Molinism, Open Theism, and Soteriological Luck. Religious Studies: An International Journal for the Philosophy of Religion*, 47(3), 371–81.
- Arminius, J. (1986): *The Works of James Arminius. Translated by James Nichols*. Baker Book House, Grand Rapids, Mich.
- Barrett, M. (2010): *Salvation and Sovereignty: a Molinist Approach. Journal of the Evangelical Theological Society*, 53(2), 437–40.
- Campbell, T. J. (2006): *Middle Knowledge: A Reformed Critique. Westminster Theological Journal*, 68(1), 1–22.
- Craig, W. L. (2006): *Flint's Radical Molinist Christology Not Radical Enough. Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers*, 23(1), 55–64.
- Craig, W. L. (2005): *Is 'Craig's Contentious Suggestion' Really So Implausible? Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers*, 22 (3), 358–61.
- Craig, W. L. (1999): *'Men moved by the Holy Spirit Spoke from God' (2 Peter 1:21): A Middle Knowledge Perspective on Biblical Inspiration. Philosophia Christi*, 1(1), 45–82.
- Craig, W. L. (2001): *Middle Knowledge, Truth-Makers, and the 'Grounding Objection'. Faith and Philosophy*, 18(3), 337–52.
- Craig, W. L. (2003): *Response to David Myers. Religious Studies: An International Journal for the Philosophy of Religion*, 39(4), 421–26.
- Craig, W. L. (1987): *The Only Wise God: The Compatibility of Divine Foreknowledge and Human Freedom*. Baker Book House, Grand Rapids, Mich.

⁵⁹ A cikkben leírtak továbbgondolásához ld. Irodalomjegyzék

- Engelsma, D. (2014): *Hyper-Calvinism and the Call of the Gospel: An Examination of the "Well-Meant Offer" of the Gospel*. Reformed Free Pub. Association, Grand Rapids, Mich.
- Flint, T. P. (1999): *A New Anti-Anti-Molinist Argument*. *Religious Studies: An International Journal for the Philosophy of Religion*, 35 (3), 299–305.
- Flint, T. P. (1998): *Divine Providence: The Molinist Account*. Cornell University Press, Ithaca, N.Y.
- Hasker, W. (2000): *Anti-Molinism Is Undefeated! Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers*, 17(1), 126–31.
- Hasker, W., David B., Dekker, E. (eds.) (2000): *Middle Knowledge: Theory and Applications*. Peter Lang, New York.
- Helm, P., Terrance, T. L. (2009): *Does Calvinism Have Room for Middle Knowledge? A Conversation*. *Westminster Theological Journal*, 71(2), 437–54.
- Jensen, J. L. (2008): *The Grounding Objection to Molinism*. Umi Dissertation Publishing, Charleston, S.C.
- Keathley, K. (2010): *Salvation and Sovereignty: A Molinist Approach*. B&H Academic, Nashville, Tenn.
- Kosciuk, C. J. (2010): *Human Freedom in a World Full of Providence an Ockhamist-Molinist Account of the Compatibility of Divine Foreknowledge and Creaturely Free Will*. Diss.
- Laing, J. D. (2004): *The compatibility of Calvinism and Middle Knowledge*. *Journal of the Evangelical Theological Society*, 47(3), 455–67.
- MacGregor, K. R. (2007): *A Molinist-Anabaptist Systematic Theology*. University Press of America, Lanham, Md.
- Martin, T. J. (2010): *Significant Responsibility Amidst Robust Providence: A Defense of Reformed Molinism as a Rapprochement Between Divine Election and Metaphysical Human Freedom*. Dissertation.
- Myers, D. B. (2003): *Rejoinder to William Lane Craig*. *Religious Studies: An International Journal for the Philosophy of Religion*, 39(4), 427–30.
- Olson, R. E. (1999): *Don't Hate Me Because I'm Arminian*. *Christianity Today*, 43(10), 87.
- Page, F. S. (2006): *Trouble with the Tulip: A Closer Examination of the Five Points of Calvinism*. Riverstone Group, Canton, Ga.
- Perszyk, K. J. (2011): *Molinism: The Contemporary Debate*. Oxford University Press, Oxford; New York.
- Reitan, E. (2002): *Eternal Damnation and Blessed Ignorance: Is the Damnation of Some Incompatible with the Salvation of Any?* *Religious Studies: An International Journal for the Philosophy of Religion*, 38(4), 429–50.
- Sproul, R. C. (1986): *Chosen by God*. Tyndale House Publishers, Wheaton, Ill.
- Sproul, R. C. (1997): *Grace Unknown: The Heart of Reformed Theology*. Baker Books, Grand Rapids, Mich.
- Timpe, K. (ed.) (2009): *Metaphysics and God: Essays in Honor of Eleonore Stump*. Routledge, London.
- Tomberlin, J. E. (1991): *Philosophical perspectives 5 Philosophy of Religion*. Ridgeview Publ. Co., Atascadero, Calif.
- Van Arragon, R. J. (2001): *Transworld Damnation and Craig's Contentious Suggestion*. *Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers*, 18(2), 241–60.